

«Тасдиқ мекунам»
Ректори Донишқадаи давлатии
забонҳои Тоҷикистон ба номи
Сотим Улугзода
доктори илмҳои педагогӣ,
профессор Раҷабзода М.

«30» - юни 2019 с.

ТАҚРИЗИ

муассисаи пешбар ба диссертатсияи Ҷўраев Хайём Акрамович дар мавзӯи “Таҳлили сохторӣ-маъноии истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ”, барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.20 – забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва муқоисавӣ

Таърихи башар шоҳиди он аст, ки халқҳои тоҷику англис аз қадиммулаём соҳиби фарҳанг ва тамаддуни асили ғанию воло буда, бо эҷоди ӯсори мондагори хеш дар тамоми кишрҳои ҷомеа, аз ҷумла адабиёт саҳми бориз дорад.

Истилоҳоти адабиётшиносии ин ду халқи тавоно қисми ҷудоношавандаи истилоҳоти забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ба шумор рафта, дар ташаккул ва таҳаввули ин соҳа низ то андозае барору нобарорӣ ба чашм мерасад.

Пажӯҳиши номукаммали вижагиҳои сохторӣ, маъноӣ, сарфӣ ва вожасозии истилоҳоти адабиётшиносӣ барои интиҳоби ин мавзӯ ба сифати объекти таҳқиқ боис гардид ва таҳқиқи истилоҳоти бахши мазкур, таъйини шеваву равишҳои асосии истилоҳнигориву истилоҳгузинӣ дар ин шоҳаи илму фарҳанг барои таҳқиқи ҳамаҷонибаи забон ва истилоҳоти илмии адабиётшиносии забонҳои тоҷикиву англисӣ мусоидат хоҳад кард.

Аҳаммияти мавзӯи таҳқиқоти илмӣ, пеш аз ҳама, бо мубрамии назариявии таҳқиқот дар соҳаи истилоҳот муайян мегардад, ки дар марҳилаи рушди босуръати илму техника, падидаи омадани технологияи навтарин ва рушди равобити байналмилалӣ аҳамияти боз ҳам бештар пайдо кардааст.

Илова бар ин, самтгирии нави таҳқиқоти муосири истилоҳшиносӣ дар забоншиносии тоҷик ва англис дар баробари омӯзиши омилҳои забонии рушди низоми истилоҳоти соҳавӣ, ҳамчунин зарурати таҳқиқоти маҷмӯи истилоҳоти соҳаҳои муайян, аз ҷумла соҳаи адабиётшиносиро ҳамчун низоми луғавию маъноӣ ба миён овардааст.

Бо сабаби ниҳоят гуногунҷабҳа будани масъалаҳои ин бахши забоншиносӣ, муаллифи рисола доманаи таҳқиқи худро каме маҳдуд

намуда, таҳлили сохторӣ-маъноии истилоҳоти адабиётшиносиро дар забоншиносии муқобалаӣ мавриди таҳқиқ қарор додааст. Гузашта аз ин, истилоҳоти адабиётшиносӣ яке аз бахшҳои муҳим ва таркибии фонди луғавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ буда, дорои хусусиятҳои хос мебошад. Мавриди омӯзиш қарор додани моҳияти истилоҳи адабиётшиносӣ, корбурди дурусти он то андозае аҳамияти муҳимми маънавию фарҳангӣ дорад, ки дар баланд бардоштан ва сайқал додани маданияти калом ва фарҳанги илму адаб ифода меёбад.

Манбаи таҳқиқ. Дар диссертатсия асосҳои назариявии истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ дар заминаи рисолаҳои забоншиносон ва осори илмию адабӣ ба ин забонҳо таълифгардида мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Дар ин ҷо муаллиф чанде аз луғатҳоро, амсоли «Ғиёс-ул-луғот», «Фарҳанги Ҷаҳонگیرӣ», «Фарҳанги истилоҳоти адабиётшиносӣ», «Фарҳанги Рашидӣ», «Бурҳони қотей», «Ҷароғи ҳидоят», «Фарҳанги забони тоҷикӣ», «Энсиклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик», «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ», «Луғати тоҷикӣ-русӣ» ва дигар фарҳангҳои тафсирию дузабарона зикр менамояд, ки теъдоди муайяни истилоҳоти марбути адабиётшиносиро дар бар мегиранд. Истилоҳоти адабиётшиносӣ дар тӯли таърихи халқ пайваста рушд ёфтааст, бинобар ин, пажӯҳиши лексикаӣ марбути он на танҳо барои муайян кардани марҳилаҳои таърихи пешрафти забони халқ ёрӣ мерасонад, балки чиҳати рӯшанӣ андохтани бисёр муаммоҳои таърихи тамаддуни вай низ нақш ва ҷойгоҳи умдаеро соҳиб мебошад.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯ. Дар самти таҳқиқи омӯзиши истилоҳот рисолаву корҳои илмӣ зиёде ба анҷом расидааст. Аслан дар таҳқиқи омӯзиши истилоҳ саҳми забоншиносон, алалхусус С. Лотте, Реформатский, В. В. Виноградов, Ю. С. Степанов, Д. Н. Шмелев, С. Д. Катселсон, Ю.Д. Апресян, И.Н. Сухова, В. В. Гак, А. М. Кузнетсов, Ю. И. Караулов, Н. Маъсумӣ, Д.Т. Тоҷиев, М.Н. Қосимова, Б. Камолиддинов, Д. Саймуддинов, Д. Хочаев, О. Қосимов М. Султон, С. Назарзода, Т. Ҷӯраев, П. Нуров, С. Ҷоматов, Ҳ. Саидов ва дигарон бағоят бузург аст.

Ҳарчанд дар ин асарҳо маълумоти зиёде дар бораи истилоҳоти адабиётшиносӣ, санъатҳои бадеӣ, жанрҳои бадеии адабиёти пурғановати халқҳои тоҷику англис дода шудааст, лекин ҳамаи ин таҳқиқотҳо бештар ҷанбаи таърихӣ доранд.

Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқ. Мақсади пажӯҳиш таҳлили сохторӣ ва семантикии истилоҳоти адабиётшиносӣ дар заминаи муқоисаи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ба шумор меравад.

Мақсади пажӯҳиш бо назардошти ҳалли **вазифаҳои** зерин асос ёфтааст:

- баррасии асосҳои назариявии истилоҳ ва истилоҳшиносӣ;
- ҷамъовариҳои истилоҳоти марбут ба адабиётшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ;

- ба низоми муайян ва ба як шакл даровардани истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои таҳқиқшаванда;
- гурӯҳбандӣ намудани истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои таҳқиқшаванда;
- муайян намудани ҷанбаҳои сохторӣ, грамматикӣ, луғавӣ ва семантикии истилоҳоти адабиётшиносӣ дар ҳар ду забон;
- таъйин намудани роҳҳои муайян дар раванди иқтибос ва тарҷумани истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ;
- муайян намудани воситаҳои байнисоҳавии ифодаи истилоҳоти адабиётшиносӣ;

Навгонии илмӣ диссертатсия аз он иборат аст, ки дар ин рисола бори нахуст дар шакли монография таҳлили забонии мавод амалӣ карда шуд, ки имкон медиҳад таърихи пайдоиши истилоҳоти адабиётшиносии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ пайгирӣ шуда, усулу роҳҳои асосии он муқаррар карда шавад.

Бори аввал дар забоншиносии тоҷик истилоҳоти марбути адабиётшиносӣ дар асоси маводи фарҳангҳои тарҷумавии дузабона, сезабона, осори таърихӣ, илмӣ, санадҳои меъёрҳои ҳуқуқӣ ва расонаҳои ахбори омма мавриди омӯзиш қарор дода шудааст. Маротибаи нахуст нишон дода шудааст, ки истилоҳоти марбути адабиётшиносӣ дар таркиби луғавии забонамон мақоми муайян дошта, аз нигоҳи сохт *сода*, *сохта*, *мураккаб*, *таркибӣ* ва дар *қолаби ибора* мебошанд. Аз нигоҳи мансубият ба забонҳои истилоҳоти марбути адабиётшиносӣ ба зергурӯҳҳои иқтибосӣ ва худӣ тақсим мешавад ва истилоҳоти иқтибосӣ боз ба бахшҳои арабӣ, русӣ, англисӣ, лотинӣ, фаронсавӣ, олмонӣ, юнонӣ ва италиявӣ ҷудо мегарданд.

Равиши таҳқиқ асосан ба равишҳои тавсифӣ ва муқоисавию таърихӣ, ки дар адабиёти назарии забоншиносӣ, махсусан луғатшиносӣ ва истилоҳшиносӣ истилоҳшиносии имрӯзӣ истифода мешаванд, таъия мекунад.

Дар кори диссертатсионии Х. А. Ҷӯраев барои расидан ба ҳадафҳои пешгузошта дар мавриди омӯзиши сохторӣ-маъноии ва хусусиятҳои истилоҳоти адабиётшиносӣ як қатор усулҳо ва роҳҳои таҳлил корбурд шудаанд, ки дар забоншиносии муосир ба таври васеъ истифода мешаванд. Аз ҷумла, усули муқоисавӣ-типологӣ, ки дар диссертатсия барои муайян намудани хусусиятҳои монанд ва фарқкунандаи истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ мусоидат намудааст. Илова бар ин, дар диссертатсияи мавриди таҳқиқ усули омӯрӣ низ ба кор рафтааст.

Аҳамияти илмӣ-назариявӣ таҳқиқот. Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот дар он зоҳир мешавад, ки ҳалли вазифаҳои гузошташуда имконият медиҳад, ки хусусиятҳои типологии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ пурратар ва жарфан дарк карда шавад.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот ҳамчунин дар он зоҳир мегардад, ки натиҷаҳои диссертатсия метавонанд, барои таҳқиқоти минбаъдаи типологӣ ва муқоисавии забонҳои гуногун ва назарияи тарҷума истифода шаванд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки хулоса ва маводи он метавонанд ҳангоми таҳқиқоти муқоисавӣ ва типологии забонҳои дигар, ҳангоми таҳия ва навиштани грамматикаи амалӣ ва луғатшиносӣ луғатшиносии забонҳои муқоисашаванда ва дастурҳои таълимӣ барои муассисаҳои таҳсилоти олии, ҳангоми таҳияи курсҳои амалии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ истифода шаванд.

Аз назари амалӣ диссертатсияи мазкур ҳамчунин барои дарёфти маълумоти мушаххас ҳангоми омӯзиши шаклҳо, маъно ва роҳҳои истифодабарии истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забон ва тақвияти роҳҳои усулҳои таълими мавзӯ мусоидат хоҳад кард.

Татбиқи диссертатсия. Мазмуну мундариҷаи диссертатсия дар 26 мақолаи илмӣ инъикос гардидааст. Аз рӯи мавзӯи таҳқиқот дар конференсияҳои анъанавии солони кафедраи забоншиносӣ ва типологияи муқоисавӣ ва Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни дар солҳои 2015 - 2019 маърузаву мақолаҳо ироа ва нашр шудаанд.

Сохтори диссертатсия. Диссертатсияи мазкур аз муқаддима, се боб, хулоса, феҳристи адабиёти истифодашуда ва замима иборат аст. Дар муқаддимаи диссертатсия роҷеъ ба муҳимияти мавзӯи таҳқиқ, зарурати интихоби мавзӯ, усулҳои таҳқиқот, асосҳои методологии таҳқиқот, навигарии назариявии таҳқиқот, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқ, дараҷаи омӯзиши мавзӯ ва таҳлили адабиёти марбут ба мавзӯ, аҳамияти илмӣ ва амалии таҳқиқот маълумот дода шудааст.

Дар муқаддима роҷеъ ба мубрамияти мавзӯ, дараҷаи омӯзиши мавзӯ, мавод ва усули таҳқиқ, навоари илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқ масоили ба ҳимоя пешниҳодшаванда, коркарди мавзӯ, ҳаҷм ва сохтори диссертатсия маълумот дода мешавад.

Боби якуми диссертатсия, ки «Асосҳои назариявии таҳқиқи истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забоншиносӣ» ном дорад.

Ба андешаи муҳаққиқ, бо вучуди фаровон будани таҳқиқот дар заминаи истилоҳ ва таърифи зиёде, ки муҳаққиқон дар муддати бештар аз сад сол ба он додаанд, натиҷаи ҳамаи ин таҳқиқот, ба истиснои масъалаи муносибати истилоҳот бо марфемаҳои одии забонӣ, ки дар байни олимони баҳсу мунозираҳои зиёдеро ба вучуд овардааст, аз якдигар тафовути чандон зиёд надорад.

Боби дууми диссертатсия «Таснифот ва таҳлили сохтори истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» номгузори шудааст.

Дар боби сеюми диссертатсия, ки «Таҳлили луғавӣ-маъноии истилоҳоти адабиётшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» ном дорад, аз ҳафт зерфасл иборат аст, таҳлили луғавӣ-маъноии истилоҳоти адабиётшиносии забонҳои фавқ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Дар қисмати хулоса натиҷаҳои асосии таҳқиқоти баанҷомрасида баён карда шудаанд, ки дар ташаккули истилоҳоти дабиётшиносии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ нақши ниҳоят муҳим доранд.

Кори диссертационии Ҷӯраев Хайём Акрамович дар асоси меъёр (стандарт)-ҳои нави илмӣ таҳия гардидааст. Тарзи овардани иқтибос, таҳияи бобу фасл ва зерфаслҳо, хулосаву рӯйхати адабиёти истифодашуда мутобиқи талаботи меъёрҳои муосири таълифи корҳои илмию таҳқиқотӣ сурат гирифтааст.

Дар баробари дастовардҳои муҳимми зикршуда диссертатсия ва фишурдаи он аз камбудиву норасоиҳо низ ҳолӣ нест, ки зикри онҳо барои такмили минбаъдаи рисола хеле муфиданд, аз ҷумла:

1. Дар раванди таҳқиқ муаллифи рисола аз сарчашмаҳои зиёде иқтбос овардааст ва назари танқидии муҳаққиқ он қадар ба ҷашм намерасад.
2. Бархе аз истилоҳоти иқтибосшуда бошад дар тақриби луғавии забонҳои ғавқуззикр гунаи аслии худро нигоҳ доштаанд, аммо муаллиф роҷеъ ба ин масъала андешаҳои худро баён накардааст.
3. Агар муаллиф шакли овонавишти истилоҳоти иқтибосшударо дар қавсайн пешниҳод менамуд, хеле хуб мешуд.
4. Дар баъзе саҳифаҳои рисола ғалатҳои услубӣ ва имлоӣ ба ҷашм мерасанд (с. 6, 8, 13 ва ғ.).

Дар маҷмӯъ, норасоиҳои зикршуда ба ҳеҷ ваҷҳ аҳамияти таҳқиқоти анҷомдодашударо ҳалалдор намесозанд, зеро аксари онҳо ислоҳпазиранд ва ба мазмуну муҳтавои диссертатсия ва дастовардҳои илмии муҳаққиқ таъсири ҷиддӣ намерасонанд.

Фишурдаи диссертатсия (ба забонҳои тоҷикӣ ва русӣ), осори илмиву мақолаҳои дар ин замина нашркардаи диссертант мазмуну муҳтавои диссертатсияро ба пуррагӣ инъикос ва ифода мекунанд.

Тавре ки аз феҳрасти таълифоти Ҷӯраев Хайём Акрамович бармеояд, ӯ доир ба мавзӯи таҳқиқотии худ 26 номгӯи корҳои илмӣ ва илмӣ-оммавӣ нашр намудааст, ки аз ин миқдор 4 - тоаш дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА ФР ва КОА ҶТ ба таъб расидаанд.

Хулосаҳои мухтасари кори диссертационӣ, ки бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ дар охири автореферати диссертатсия оварда шудаанд, тибқи талаботи ҷорӣи Комиссияи олии атестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардида, моҳияти илмии кори мазкурро ба таври фишурда инъикос менамоянд.

Диссертатсия ба талаботи Низомномаи намунавӣ оид ба Шӯрои диссертационӣ ва Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвони илмӣ (дотсент, профессор), ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 ноябри соли 2016, таҳти № 505 тасдиқ гардидаанд, пурра ҷавобгӯ буда, муаллифи он Ҷӯраев Хайём Акрамович сазовори дарёфти дараҷаи илмии

номзади илмҳои филология аз рӯи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, типологӣ ва муқоисавӣ мебошад.

Хулоса дар ҷаласаи васеи кафедраи филологияи англиси Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода қабул шудааст. Дар ҷаласа иштирок доштанд 32 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор»- 32 нафар, «муқобил» - нест, Сураҷаласаи №9 аз 27 - уми апрели соли 2019.

Раиси ҷаласа

мудири кафедраи филологияи англисии Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи

С. Улуғзода, н.и.ф., дотсент

Мусоямов Зубайдулло
Муминшоевич

Котиби ҷаласа муаллими калон

Ишратова Ҳамида
Мақсудовна

Эксперт, н.и.ф. дотсент

Иматшоева Мунира
Бандишоевна

Нишонӣ: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,

ш. Душанбе, кӯчаи Муҳаммадиев, 16/7

Тел: 232-50-00, 232-50-03

Моб: (992) 918 202394

E-mail: zubaidullo@gmail.com

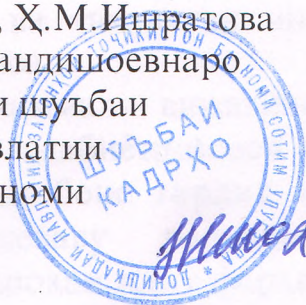
Имзоҳои З.М. Мусоямов, Ҳ.М. Ишратова
ва Иматшоева Мунира Бандишоевнаро

тасдиқ менамоям, мудири шӯъбаи

кадрҳои Донишкадаи давлатии

забонҳои Тоҷикистон ба номи

Сотим Улуғзода



Наҷмуддинов Ш. М.